Volume 4, Issue 10, October – 2026 **ISSN (E):** 2938-379X

DIGITAL COMMUNICATION AND EPISTEMIC TRUST IN YOUTH FIRE SAFETY CULTURE

Soliyev Soxibjon Obidovich

Abstract

This article examines the social and philosophical functions of digital communication in developing fire safety culture among young people in Uzbekistan. It aims to distinguish information distribution, explanation of meaning, situational interpretation and feedback, and to identify appropriate assessment criteria. The study uses conceptual analysis, functional comparison, normative reasoning and logical examination of hypothetical situations. Each function has an independent failure condition: receiving a message does not guarantee understanding, understanding does not ensure contextually appropriate application, and submitting a question does not establish that a substantive answer was provided. Epistemic trust is interpreted as reliance on competent knowledge combined with awareness of its limits and opportunities for correction. An evidence matrix is proposed for assessing digital prevention. The findings support institutional accountability, while the proposals require separate empirical testing in local settings.

Keywords: Fire safety culture; youth; digital communication; epistemic trust; meaning; context; responsibility; feedback; accountability.

Web of Teachers: Inderscience Research
webofjournals.com/index.php/1

Introduction

YOSHLAR YONG‘IN XAVFSIZLIGI MADANIYATIDA RAQAMLI KOMMUNIKATSIYA VA EPISTEMIK ISHONCH

Soliyev Soxibjon Obidovich

Annotatsiya

Maqolada O‘zbekiston yoshlarining yong‘in xavfsizligi madaniyatini shakllantirishda raqamli kommunikatsiyaning ijtimoiy-falsafiy vazifalari o‘rganiladi. Tadqiqot maqsadi axborot tarqatish, ma’noni tushuntirish, vaziyatni talqin qilish va qayta aloqaning o‘zaro farqini asoslash hamda ularni baholash mezonlarini aniqlashdir. Konseptual tahlil, funksional qiyoslash, normativ asoslash va shartli vaziyatlarni mantiqiy tekshirish usullari qo‘llanadi. Har bir funksiyaning boshqalardan mustaqil uzilish sharti mavjudligi ko‘rsatiladi: xabarning yetib borishi tushunishni, tushunish vaziyatga mos tatbiqni, murojaat yuborish esa mazmunli javobni kafolatlamaydi. Epistemik ishonch vakolatli bilimga tayanish, uning chegarasini anglash va tuzatish imkoniyatining birligi sifatida talqin qilinadi. Raqamli profilaktikani baholash uchun vazifaga mos dalillar matritsasi taklif etiladi. Natijalar ta’lim muassasasi va mahalladagi axborot xizmatlarining hisobdorligini kuchaytirishga nazariy asos beradi. Takliflarning empirik samaradorligi mahalliy tadqiqotda alohida tekshirilishi lozim.

Kalit so‘zlar: yong‘in xavfsizligi madaniyati; yoshlar; raqamli kommunikatsiya; epistemik ishonch; ma’no; kontekst; mas’uliyat; qayta aloqa; hisobdorlik.

Licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

ЦИФРОВАЯ КОММУНИКАЦИЯ И ЭПИСТЕМИЧЕСКОЕ ДОВЕРИЕ В КУЛЬТУРЕ ПОЖАРНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ МОЛОДЁЖИ

Аннотация

В статье исследуются социально-философские функции цифровой коммуникации в формировании культуры пожарной безопасности молодёжи Узбекистана. Цель исследования состоит в обосновании различий между распространением информации, объяснением смысла, интерпретацией ситуации и обратной связью, а также в определении критериев их оценки. Применяются концептуальный анализ, функциональное сравнение, нормативная аргументация и логическая проверка условных ситуаций. Показано, что каждая функция может нарушаться независимо от других: получение сообщения не гарантирует понимания, понимание не обеспечивает соответствующего ситуации применения, а отправка обращения не означает содержательного ответа. Эпистемическое доверие рассматривается как единство обращения к компетентному знанию, понимания его границ и возможности исправления. Предлагается матрица доказательств, соответствующих отдельным задачам цифровой профилактики. Результаты дают теоретическое основание для повышения подотчётности информационных служб образовательных учреждений и махалли. Эмпирическая эффективность предложений требует самостоятельной проверки в локальном исследовании.

Ключевые слова: культура пожарной безопасности; молодёжь; цифровая коммуникация; эпистемическое доверие; смысл; контекст; ответственность; обратная связь; подотчётность.

Kirish

Yong‘in xavfsizligiga oid xabarlarning raqamli makonda ko‘payishi yoshlar ushbu bilimdan asosli foydalana olayotganini o‘zicha ko‘rsatmaydi. Xabarni olish, undagi talabni tushunish, talabning muayyan sharoitga daxldorligini aniqlash va yuzaga kelgan savolga vakolatli javob topish turli ijtimoiy munosabatlardir. Ularni yagona ko‘rishlar soni bilan baholash axborotning tashqi aylanishini madaniyatning ichki shakllanishiga tenglashtiradi. Muammo texnologiya yetishmasligidagina emas, axborotning shaxsiy bilim va institutsional javobgarlikka qanday aylanishini yetarli farqlamaslikdadir. Yong‘in profilaktikasining ijtimoiy-falsafiy tahlili shu o‘tishdagi uzilishlarni ochishi kerak.

I. A. Djumabayev axborot madaniyatida yoshning mustaqil baholash va mas’ul foydalanishga qodir ijtimoiy subyekt sifatida shakllanishini ustuvorlashtiradi [1, 22-b.]. Ushbu yondashuvga ko‘ra, yoshga tayyor mazmunni ko‘proq yetkazish bilan kifoyalanish mumkin emas. Uning savoli, manbaga bildirgan e’tirozi va ko‘rsatmadan foydalanish tajribasi ta’limning mazmuniy qismiga aylanishi lozim. Bunda faol ishtirok texnik xulosalarni ovoz berish bilan belgilashni anglatmaydi. Ishtirok mazmunning tushunilishiga, professional vakolat esa sohaviy hukmning asoslanganligiga taalluqlidir. Mazkur farq erkin fikr bilan bilim mas’uliyatini birga saqlash imkonini beradi.

Web of Teachers: Inderscience Research
webofjournals.com/index.php/1
Licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Maqolaning tadqiqot savoli quyidagicha qo‘yiladi: raqamli kommunikatsiyaning qaysi funksional farqlari yoshlarning yong‘in xavfsizligi madaniyatini baholashda asossiz xulosalarning oldini oladi? Asosiy tezis shundan iboratki, tarqatish, tushuntirish, talqin va qayta aloqa o‘ziga xos natija hamda uzilish shartiga ega. Ularning birgalikda bajarilishi bilimdan foydalanish uchun zarur kommunikativ sharoit yaratadi, lekin yong‘inlar kamayganini avtomatik isbotlamaydi. Tadqiqotning yangiligi raqamli vositalar ro‘yxatini kengaytirishda emas, har bir kommunikativ vazifani uning dalili, mas’ul subyekti va talqin chegarasi bilan bog‘lashda namoyon bo‘ladi.

Adabiyotlar tahlili

B. T. Kuylievning «har qanday tarmoq hamjamiyati, ayniqsa, yoshlar va talabalar guruhi, faqat axborot iste’molchisi emas, balki tarqatuvchiga ham aylangan» degan mulohazasi raqamli subyektlikning ikki tomonini ochadi [2, 125-b.]. Qabul qiluvchi mazmunni baholaydi, tarqatuvchi esa boshqalarning bilim olish shartiga ta’sir ko‘rsatadi. Yong‘in mavzusida bu aloqa alohida ahamiyatga ega: qisqartirilgan tavsiya asl tatbiq shartidan uzilishi mumkin. Shunday ekan, mas’uliyat faqat xabarni yaratgan muallifga tegishli emas; uni yangi auditoriyaga moslashtirgan tashkilotning ham tushuntirish majburiyati yuzaga keladi.

G. M. Xolmatov va M. A. Ahmadjonovaning qadriyatlarga ongli egalik haqidagi talqini xavfsizlik mazmunini shaxs tomonidan anglab qabul qilishni tushuntirishga xizmat qiladi [3, 196-b.]. Biroq ma’naviy himoya tushunchasi asosli tanqidni cheklash uchun ishlatilsa, xatoni aniqlash imkoniyati susayadi. G. G‘. G‘affarova «Axborotdan oqilona foydalanish va mazmunli natijalarga erishish uchun bizga raqamli madaniyat kerak bo‘ladi», deb yozadi [4, 12-b.]. Bu ikki yondashuvning tutash nuqtasi bilimning mavjudligi bilan undan ongli foydalanish o‘rtasidagi farqdir. Xavfsizlik ta’limi aynan shu farqni kuzatiladigan bilish amallari orqali aniqlashtirishi kerak.

X. V. Soqiyev raqamli jamiyatda axborot tarqatish etikasi va mualliflikka mas’ul munosabatni muhokama qiladi [5, 130-b.]. F. T. Qilichev esa ijtimoiy mas’uliyatning raqamli faoliyatga ham tatbiq etilishini ta’kidlaydi [6, 147-b.]. Birinchi qarash xabar bilan ishlash tartibini, ikkinchisi onlayn va kundalik faoliyatning axloqiy davomiyligini yoritadi. Ularning yong‘in profilaktikasiga tatbiqi manbani ko‘rsatish, kontekstni saqlash va yanglish axborotni tuzatish majburiyatida ochiladi. Mazkur asarlar muayyan profilaktik dasturning natijasini o‘lchamaydi; ular kommunikativ mas’uliyatni asoslash uchun nazariy tayanchdir.

M. Coeckelbergh tushuntirish imkoniyatini qarordan ta’sirlangan shaxs bilan munosabatda asoslaydi: «Inson qarorlari va harakatlari mas’uliyatli bo‘lishi uchun ularni tushuntirib berish mumkin bo‘lishi kerak» [7, 2062-b.; muallif tarjimasi]. L. Floridi avtomatlashtirilgan faoliyatning axloqiy shartlarini tahlil qilib, texnik natijani insoniy javobgarlikdan ajratib ko‘rish imkonini beradi [8]. Mahalliy tadqiqotlar axborot madaniyati va tarbiyaviy mas’uliyatni, xalqaro falsafiy tahlillar tushuntirish hamda javobgarlik munosabatini aniqlashtiradi. Ochiq qolayotgan masala ushbu asoslarning yong‘in xavfsizligi kommunikatsiyasida qaysi tekshiriladigan vazifalarga aylanishidir.

Web of Teachers: Inderscience Research
webofjournals.com/index.php/1
Licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqot konseptual va normativ xususiyatga ega. Tahlil birligi raqamli platformaning o‘zi emas, yoshning xavfsizlik haqidagi savoli bilan unga taqdim etilgan bilim va javob o‘rtasidagi munosabatdir. Konseptual tahlilda axborot, ma’no, kontekst, vakolat va ishonch tushunchalari ajratildi. Funksional qiyoslashda har bir kommunikativ amal qanday muammoni hal etishi va qaysi natijani o‘zicha hosil qilmasligi belgilandi. Normativ asoslash inson qadrini asrash, bilimning tekshirilishi va qaror uchun hisob berish mezonlariga tayandi. Ushbu usullar haqiqiy hodisalarning tarqalishini o‘lchash o‘rnini bosmaydi.

Funksiyalar mustaqilligi qarama-qarshi shartli vaziyatlar orqali tekshirildi. Agar xabar yetib kelib, tushunilmasa, tarqatish tushuntirishga teng emas; agar qoida anglanib, uning ayni joyga tatbiqi noaniq qolsa, tushuntirish talqinni almashtirmaydi; agar muammo bildirilsa-yu, asosli javob qaytmasa, murojaat imkoniyati qayta aloqaning tugallanganligini ko‘rsatmaydi. Bu mantiqiy sinov tasnifning ichki farqlarini asoslaydi. U har bir uzilish amalda qanchalik tez-tez uchrashini yoki qaysi vosita uni samaraliroq kamaytirishini aniqlamaydi. Bunday savollar mahalliy kuzatuv va taqqoslash orqali tekshiriladi.

Dalillarni baholashda ko‘rinish bilan mohiyat, vosita bilan maqsad va imkoniyat bilan natija kategoriyalari qo‘llanadi. Raqamli iz aloqaning ayrim ko‘rinishini qayd etadi; xavfsizlik madaniyati esa shaxsning tushunishi, mas’ul munosabati va institutlar bilan amaliy aloqasini ham qamraydi. Shuning uchun raqamli faollikdan bevosita axloqiy sifat haqida hukm chiqarilmaydi. Taklif etilayotgan mezonlar o‘lchangan samaradorlik natijasi sifatida emas, keyingi tadqiqotning kuzatuv predmetini aniqlashtiruvchi nazariy vosita sifatida beriladi. Har bir xulosaning qaysi turdagi dalil bilan tekshirilishi ochiq qoldiriladi.

Natijalar va muhokama

Raqamli xavfsizlik kommunikatsiyasiga mualliflik ta’rifi quyidagicha: u yoshlarning hayotni asrashga daxldor bilimni olish, uning ma’nosi va chegarasini tushunish hamda yuzaga kelgan muammoni javobgar institutga yetkazish imkoniyatlarini bog‘laydigan ijtimoiy munosabatdir. Ushbu ta’rif texnik kanalni vosita, asosli bilish va mas’ul ishtirokni esa maqsad sifatida ajratadi. Undagi raqamli jihat aloqaning muhitini ifodalaydi; madaniy jihat shaxs bilan tashkilotning bilim va javobgarlik yuzasidan munosabatida namoyon bo‘ladi. Shu sababli bir xil platforma turli muassasalarda turlicha ta’limiy qiymat kasb etishi mumkin.

Birinchi funksiya — axborot tarqatish — tegishli mazmunga kirish imkoniyatini yaratadi. Uning obyekti tushuncha emas, xabar bilan uchrashish shartidir. Yong‘in xavfsizligi materiali faqat bitta yopiq guruhda joylashtirilsa, ushbu guruhga kirmaydigan yoshlar axborotdan chetda qolishi mumkin. Biroq kanalga ulanishning o‘zi o‘qilganlik dalili emas. Tekshirish foydalanuvchi amaldagi materialni topa oladimi va unga zarur shaklda kira oladimi, degan savollardan boshlanadi. Muqobil shaklning mavjudligi yoshni past saviyali deb belgilash emas, aloqa shartlaridagi farqni hisobga olishdir.

Ikkinchi funksiya — ma’noni tushuntirish — ko‘rsatmaning nima sababdan qo‘yilganini anglashga qaratiladi. Yosh qoidani so‘zma-so‘z takrorlab, uning mazmunini tushunmasligi mumkin. Shuning uchun tushuntirish natijasi tayyor jumlani tanish bilangina emas, uni o‘z so‘zi bilan qayta bayon qilish va sababini izohlash orqali baholanadi. Pedagog noto‘g‘ri javobni

Web of Teachers: Inderscience Research
webofjournals.com/index.php/1
Licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

darhol e’tiborsizlikka tenglashtirmasdan, atama, ifoda yoki boshlang‘ich bilimdagi qiyinchilikni ajratadi. Mazkur tahlil ta’limni shaxsni ayblash vositasidan bilishdagi to‘siqni aniqlash jarayoniga aylantiradi. Texnik qoida o‘zgarmagan holda uni tushuntirish usuli qayta ko‘rilishi mumkin.

Uchinchi funksiya — vaziyatni talqin qilish — umumiy mazmunning muayyan sharoitga daxldorligini aniqlaydi. Raqamli xabar qayta tarqalganida sana, joy yoki foydalanish doirasi yo‘qolsa, matn tashqi jihatdan saqlanib, amaliy ma’nosi o‘zgaradi. Talqinning vazifasi yangi sharoitga har qanday tayyor javobni moslashtirish emas, mavjud bilim qayergacha yetishi va qayerda mutaxassis izohi zarurligini farqlashdir. Shartli o‘quv vaziyatida yosh yetishmayotgan ma’lumotni ajratsa, bu bilim chegarasini anglash belgisi bo‘lishi mumkin. Noaniqlikni tan olish bilimsizlikni yashirishdan ko‘ra mas’ul bilish pozitsiyasidir.

To‘rtinchi funksiya — qayta aloqa — aniqlangan tushunmovchilik yoki foydalanish to‘sig‘ini tegishli qaror bilan bog‘laydi. Avtomatik qabul xabari murojaat yetib kelganini bildiradi, uning mazmuni ko‘rilganini bildirmaydi. Mazmunli javob muammo qanday tushunilgani, qaysi qismi ko‘rib chiqilgani va keyingi qadam nimadan iboratligini izohlaydi. Masala pedagogik tushuntirish bilan hal bo‘lsa, qo‘shimcha izoh beriladi; resurs yoki texnik vakolat talab qilinsa, tegishli mas’ulga yo‘naltiriladi. Qayta aloqa shu sababli shunchaki axborotning teskari oqimi emas, yosh tajribasining institut o‘z faoliyatini tuzatishiga asos bo‘lishidir.

To‘rt funksiyaning o‘zaro qoplanmasligi ularni baholashda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Masalan, evakuatsiya belgisiga oid materialning topilishi, uning ma’nosini qayta bayon qilish, shartli bino vaziyatida qo‘shimcha ma’lumot ehtiyojini ko‘rsatish va muassasadan asosli izoh olish to‘rt turli dalildir. Ushbu misol real tajriba hisoboti emas. U bitta mavzu doirasida turli bilish amallari mavjudligini ko‘rsatadi. Tarqatishdagi yuqori qamrov talqindagi qiyinchilikni qoplamaganidek, ayrim savollarga tez javob berilishi barcha yosh uchun teng foydalanish sharti mavjudligini isbotlamaydi.

Epistemik ishonch yong‘in xavfsizligi kommunikatsiyasining ushbu funksiyalarini bog‘laydi. Yosh barcha texnik bilimni mustaqil qayta tekshira olmaydi, shu sababli vakolatli mutaxassis bilimiga tayanadi. Biroq ishonch tekshirishdan butunlay voz kechish emas: manbaning kimligi, javobning doirasi va xatoni tuzatish yo‘li ko‘rinadigan bo‘lishi kerak. Vakolatning bir sohada mavjudligi boshqa sohalarda ham cheksiz bilim borligini anglatmaydi. Ayni paytda bitta noaniqlik butun professional bilimni inkor etishga yetarli asos bo‘lmaydi. Dalilga mutanosib ishonch ko‘r-ko‘rona itoat va umumiy ishonchsizlik o‘rtasida asosli bilish munosabatini saqlaydi.

Ishonch axborotning faktik to‘g‘riligi bilangina belgilanmaydi. A. Anorboev shaxsga doir ma’lumot bilan ishlashni uning institutsional hayot sikli doirasida tahlil qiladi [9, 137-b.]. Yong‘in xavfsizligi ta’limida yoshning xatosi, savoli yoki yordam ehtiyoji haqida olinadigan ma’lumot faqat aniq maqsadga xizmat qilishi kerak. Ta’limiy tekshiruv uchun zarur ma’lumot bilan auditoriya qiziqishini oshiradigan shaxsiy tafsilot farqlanadi. Savol bergan yoshni ommaviy namoyish qilish tushunmovchilikni aniqlash maqsadiga xizmat qilmaydi. Tashkilotning ma’lumotni ehtiyotkor ishlatishi qayta aloqaning axloqiy shartidir.

Mas’ul tarqatishda asl xabar bilan mahalliy tahrir o‘rtasidagi chegara saqlanadi. Birlamchi manba umumiy tavsiya bergan bo‘lsa, uni yotoqxona yoki mehnat joyidagi muayyan vaziyatga

Web of Teachers: Inderscience Research
webofjournals.com/index.php/1
Licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

tatbiq etish qo‘shimcha asos talab qiladi. Manba nomining mavjudligi tahrirchini bu vazifadan ozod etmaydi. Qisqartirish paytida qaysi shart tushirib qoldirilgani va bu mazmunga qanday ta’sir qilishi tekshirilishi zarur. Tahrirlangan jumla avvalgi muallifning aynan so‘zi sifatida taqdim etilmaydi. Xabar yangi auditoriyaga tarqalganida uning mas’uliyat doirasi ham yangilanadi; ayni shu munosabat mualliflik etikasini amaliy profilaktika bilan bog‘laydi.

Tajribaviy bilim bilan ekspert bilimining uchrashuvi ham muhimdir. Yosh yo‘riqnomaning tushunarsizligini bildirishi uchun texnik ekspert bo‘lishi shart emas: uning tajribasi foydalanishdagi to‘siq haqida dalil beradi. Biroq shu tajribadan texnik talab noto‘g‘ri, degan xulosa darhol chiqarilmaydi. Dastlab e’tiroz mazmunning aniqligiga, vositaning mavjudligiga yoki sohaviy hukmga taalluqliligi ajratiladi. Shunda suhbat kimning mavqeyi balandroq ekani atrofida emas, qaysi savolga qanday bilim kerakligi atrofida tashkil etiladi. Ishtirokchining ovozini tan olish bilan ekspertiza chegarasini saqlash bir-birini to‘ldiradi va institutsional ishonchning asosli shaklini yuzaga chiqaradi.

Anonim murojaatning bahosi ham mazmun va shaxsni farqlashga tayanadi. Ism ko‘rsatilmagan xabar tekshirib bo‘lmaydigan ayblovga aylanishi mumkin, biroq ayrim yoshlar noqulay tajribani faqat shaxsini oshkor qilmagan holda bildira oladi. Shu sababli barcha anonim savolni rad etish ham, uni darhol haqiqiy hodisa deb e’lon qilish ham asosli emas. Murojaatning mazmuni vakolatli tartibda tekshiriladi; tekshirish uchun zarur tafsilot ommaviy tarqatish uchun zarur tafsilot bilan tenglashtirilmaydi. Ushbu chegara axborotning bilish qiymatini saqlagan holda shaxsga asossiz zarar yetkazish ehtimolini kamaytirishga qaratiladi.

Raqamli xizmatdagi hokimiyat faqat xabar berish huquqida emas, qaysi savol ko‘rinishi va qaysi javob yakuniy deb hisoblanishini belgilash imkoniyatida ham namoyon bo‘ladi. Shuning uchun moderatsiya tartibi ta’limiy mazmunga ega. Takror savolni shunchaki o‘chirish noaniqlikning ko‘lamini yashirishi, e’tirozni intizomsizlik deb atash esa ishtirokni susaytirishi mumkin. Bular kuzatilgan universal natija emas, boshqaruv qarorini tahlil qilishda tekshiriladigan ehtimollardir. Mezon savolning tashkilot uchun qulayligida emas, uning xavfsizlik mazmuniga daxldorligida bo‘lishi kerak. Asosli rad etish mumkin, ammo uning sababi foydalanuvchi uchun tushunarli saqlanadi.

Davomiy yangilash yangi materialni muntazam chiqarish bilangina cheklanmaydi. Ko‘rsatmaning mazmuni, bino sharoiti yoki auditoriya tarkibi o‘zgarsa, avval tushunarli bo‘lgan axborot yangicha izoh talab qilishi mumkin. Materialning amaldagi nusxasi va o‘zgarish sababi ko‘rinadigan bo‘lsa, foydalanuvchi turli variantlarni adashtirmaslik imkoniga ega bo‘ladi. Tashkilot uchun esa versiyalar farqi keyingi baholashda muhim: yaxshiroq natija ta’limga, soddalashtirilgan savolga yoki o‘zgargan mazmunga bog‘liqmi? Ushbu muqobil izohlarni ajratish axborot xizmatini o‘z amaliyotidan o‘rganadigan institut sifatida tashkil etishga yordam beradi.

A. K. Xudayberdiyev axborot xavfsizligini individual va umuminsoniy qadriyatlar himoyasi bilan bog‘laydi [10, 14-b.]. Ushbu asos yong‘in profilaktikasida jabrlanuvchi tasviridan yoki yoshning xatosidan shov-shuv yaratish maqsadida foydalanishni tanqidiy baholashga imkon beradi. Xabar faktik jihatdan to‘g‘ri bo‘lishi mumkin, lekin uning kamsituvchi ifodasi ta’limiy maqsadga zid keladi. Aksincha, yaxshi niyat tekshirilmagan maslahatni asosli bilimga aylantirmaydi. Haqiqat va qadriyat farqli mezonlar bo‘lib, mas’ul kommunikatsiyada

Web of Teachers: Inderscience Research
webofjournals.com/index.php/1

Licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

birgalikda hisobga olinadi. Inson qadrini hurmat qilish dalil talabini yumshatish emas, dalildan foydalanish munosabatini ham baholashdir.

X. Oblomuradovaning axborot to‘g‘riligi, maqsadga muvofiqligi va xavfsizligi haqidagi mulohazalari baholashni bir ko‘rsatkichga qisqartirmaslikka asos beradi [11, 162-b.]. Taklif etilayotgan matritsa har bir funksiyani o‘z dalili bilan bog‘laydi. Tushunish topshirig‘i ko‘rishlar sonini, murojaat tahlili esa bilim testini takrorlamaydi. Aniqlanmagan holat ijobiy baho bilan to‘ldirilmaydi: kerakli dalil olinmagan bo‘lsa, xulosa ochiq qoladi. Bu yondashuv muassasa faoliyatini yomon ko‘rsatishga emas, aynan qaysi vazifa bo‘yicha qo‘shimcha bilim zarurligini aniqlashga qaratilgan. Ilmiylik natijani kattalashtirishda emas, uning chegarasini saqlashda namoyon bo‘ladi.

O‘zbekiston ta’lim muassasasi va mahallasi sharoitida mas’uliyat uch o‘zaro bog‘liq vazifaga ajratilishi mumkin. Sohaviy mutaxassis mazmunning asosini tekshiradi, pedagog uning tushunarliligini tashkil etadi, axborot xizmati esa amaldagi nusxa bilan foydalanuvchi savolining aloqasini saqlaydi. Material yonida manba, yangilanish sanasi, foydalanish doirasi va javobgar tomon ko‘rsatilishi tavsiya etiladi. A. T. Turgunovning axborotni strategik resurs sifatida talqin qilishi uning davomiy ta’minotini ham rejalashtirish zarurligini ochadi [12, 114-b.]. Xodim yoki platforma almashganda bilim va javob yo‘li yo‘qolmasligi xizmatning institutsional barqarorligini ifodalaydi.

Avtomatlashtirilgan ma’rifiy yordamchi ushbu tartibda tasdiqlangan materialni topish va savolni inson mutaxassisga yetkazish vositasi sifatida baholanishi mumkin. Tez javob sohaviy vakolatni hosil qilmaydi. Foydalanuvchi vositaning vazifasi, manbasi va javob chegarasini tushunishi zarur. Tizim javobini kim tekshirishi hamda xato qay tarzda bildirilishi oldindan aniqlashtiriladi. Bunday xizmat haqiqiy favqulodda vaziyatni mustaqil baholaydigan subyekt sifatida tavsiya etilmaydi. Texnik harakat bilan hisobdor inson o‘rtasidagi farqni saqlash texnologiyani rad etish emas, uning ta’limiy foydasini asosli chegarada tashkil etishdir.

Taklifni empirik tekshirish uchun bitta auditoriyada to‘rt funksiya bo‘yicha alohida topshiriqlar tuzilishi mumkin. Dastlab materialga kirish, so‘ng mazmunni qayta bayon qilish va shartli vaziyatni izohlash, oxirida savolga javob olish tajribasi tekshiriladi. Boshlang‘ich hamda keyingi topshiriqlar mazmunan taqqoslanadigan bo‘lishi kerak. Ishtirokchilar almashishi, tashqi ta’lim yoki savol ifodasining o‘zgarishi muqobil izoh sifatida hisobga olinadi. Tadqiqot faqat onlayn qatnashchilarga tayansa, undan barcha yoshlar haqida xulosa chiqarilmaydi. Bu dizayn hozircha metodik taklif bo‘lib, samaradorlik o‘lchanganini anglatmaydi.

1-jadval. Raqamli kommunikatsiya funksiyalari va ularga mos dalillar

Funksiya	**Tekshiriladigan dalil**	**Mustaqil uzilish sharti**
Tarqatish	Amaldagi materialni topish va ochish	Xabar mavjud, foydalanish imkoni yo‘q
Tushuntirish	Mazmunni o‘z so‘zi bilan asosli bayon qilish	Xabar olingan, ma’nosi anglanmagan
Vaziyatni talqin qilish	Tatbiq sharti va yetishmagan ma’lumotni ajratish	Qoida tushunilgan, kontekst farqlanmagan
Qayta aloqa	Masalaga mos izoh, qaror va tuzatish	Murojaat yuborilgan, mazmunli javob yo‘q

Web of Teachers: Inderscience Research
webofjournals.com/index.php/1
Licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Muallif ishlanmasi. Matritsa konseptual baholash vositasi bo‘lib, o‘lchangan samaradorlikni ifodalamaydi.

Xulosa

Raqamli kommunikatsiyaning yong‘in xavfsizligi madaniyatidagi o‘rni xabarlar soni bilan emas, bilimga kirish, ma’noni anglash, kontekstni farqlash va asosli javob olish imkoniyatlari bilan aniqlanadi. To‘rt funksiyaning mustaqil uzilish shartlari mavjudligi ularni alohida baholashni mantiqan asoslaydi. Shu farqlash madaniyatning rivojlanishi haqidagi da’volarni dalil predmetiga moslashtiradi va aloqa faolligini tayyor samara deb talqin qilishning oldini oladi.

Epistemik ishonchning asoslari vakolatning aniqligi, bilim chegarasining ochiqligi va tuzatish imkoniyatidir. U yoshning tanqidiy subyektligini professional bilimga qarama-qarshi qo‘ymaydi. Inson qadriga hurmat, shaxsiy ma’lumotga ehtiyotkor munosabat va mas’ul tarqatish mazkur bilish munosabatining axloqiy shartlarini tashkil qiladi. Shuning uchun raqamli profilaktikaning sifati mazmun bilan birga tashkilotning foydalanuvchi oldidagi davomiy majburiyati orqali ham baholanadi.

Amaliy jihatdan ta’lim muassasalari va mahallalarga materialning manbasi hamda foydalanish doirasini ko‘rsatish, mazmuniy savollarni vakolatli tomon bilan bog‘lash, javob va tuzatishni dastlabki auditoriyaga qaytarish tavsiya etiladi. Taklif etilgan matritsa mahalliy tadqiqot uchun tekshiriladigan mezonlarni belgilaydi. Uning foydasi va cheklovlari turli auditoriyalarda sinovdan o‘tkazilishi lozim; konseptual asoslanganlik empirik samaradorlik o‘rnini egallamaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Djumabayev I. A. Talabalarning axborot madaniyatini shakllantirishda matbuot xizmatining ijtimoiy-falsafiy tahlili: falsafa fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. — Namangan, 2026.
2. Kuyliev B. T. Global axborot makonida jamoatchilik fikrini manipulyatsiya qilishning ma’naviy-siyosiy texnologiyalari: monografiya. — Toshkent, 2025. — 136 b.
3. Xolmatov G.M., Ahmadjonova M.A. Raqamli makonda ma’naviy immunitet: yoshlar tafakkurini manipulyatsiyadan himoya qilishning falsafiy-huquqiy asoslari // Falsafa va huquq. — 2026. — № 3. — B. 194–198. — URL: https://phljournal.uz/index.php/phlj/article/view/292.
4. G‘affarova Gulchehra G‘ulamjanovna. Raqamli jamiyatning intellektual madaniyati: falsafiy tahlil // FarDU. Ilmiy xabarlar. — 2023. — № 4. — B. 9–12. — URL: https://cspu.uz/raqamli-jamiyatning-intellektual-madaniyati-falsafiy-tahlil
5. Soqiyev X.V. Raqamli jamiyat ijtimoiy-madaniy reallik sifatida // Falsafa va huquq. – 2025. – № 4. – B. 129–131.
6. Qilichev F.T. Raqamli jamiyat sharoitida ekologik tafakkur va ijtimoiy transformatsiya // Falsafa va huquq. – 2025. – № 4. – B. 146–148.

Web of Teachers: Inderscience Research
webofjournals.com/index.php/1
Licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

7. Coeckelbergh M. Artificial Intelligence, Responsibility Attribution, and a Relational Justification of Explainability // Science and Engineering Ethics. — 2020. — Vol. 26. — No. 4. — P. 2051–2068. — DOI: 10.1007/s11948-019-00146-8.
8. Floridi L. The Ethics of Artificial Intelligence: Principles, Challenges, and Opportunities. — Oxford: Oxford University Press, 2023. — DOI: 10.1093/oso/9780198883098.001.0001. — ISBN: 9780198883098.
9. Anorboev A. Shaxsga doir ma'lumotlar huquqi: yangi davrda shaxsga doir ma'lumotlar himoyasi: monografiya. — Toshkent: Dimal, 2026. — 212 b.
10. Xudayberdiyev Asomiddin Kurbonkulovich. O'zbekistonda talaba-yoshlarning axborot xavfsizligini ta'minlashning ijtimoiy-falsafiy jihatlari: falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. 09.00.04. — Toshkent, 2020.
11. Oblomuradova Xabiba Ijtimoiy tarmoqlar imkoniyatlaridan samarali foydalanishning o'ziga xos jihatlari // O'zMU xabarlari. – 2025. – № 1/1. – B. 161–163.
12. Turgunov A.T. Globallashuv sharoitida axborot madaniyati: shakllanish tarixi va ijtimoiy ahamiyati // Falsafa va huquq. – 2026. – № 1. – B. 114–118.

Web of Teachers: Inderscience Research
webofjournals.com/index.php/1

Licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.